

۱۸۵- از مسترنورمن به لرد کوزن ۳ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن به لرد کوزن اطلاع می‌دهد که مستشار کل دارائی (مستر آرمیتاژ - اسمیت) تهران را به قصد لندن ترک کرده است. نیز شرایط وامی را که مشارالیه امیدوار است پس از ورود به لندن برای حکومت ایران تامین کند به اطلاع وزیر خارجه انگلیس می‌رساند.

۱۸۶- از لرد کوزن به مسترنورمن ۱۰ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کوزن با اشاره به تلگراف اخیر مسترنورمن (موضوع سند قبلی) به وی اطلاع می‌دهد که دولت انگلستان با اعطاء وام جدید به ایران موافق نیست و آن هیلتی هم که کابینه مشیرالدوله در حال حاضر نیاز دارد باید از محل همان وام دو میلیون لیره ای (مذکور در قرارداد ۱۹۱۹) پرداخت گردد.

۱۸۷- از مسترنورمن به لرد کوزن ۱۱ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند مسترنورمن با تاکید از وزیر خارجه متبوعش می‌خواهد که احضار بعضی از واحدهای نظامی بریتانیا از ایران به بغداد، با در نظر گرفتن وضع نظامی و سیاسی کشور، عجلاناً به تعویق بیفتد.

۱۸۸- از لرد کوزن به مسترنورمن ۱۳ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کوزن مسئله لشکر قزاق ایران و موضعی را که اثرات استراتژیکی شخصاً علیه سیاست نظامی بریتانیا در ایران اتخاذ کرده است مورد بررسی قرار می‌دهد و ابراز عقیده می‌کند که حل نهائی این مسئله باید به دوره بعد از شکست شورویها در ایران موکول گردد.

۱۸۹- از لرد کوزن به مسترنورمن ۱۵ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کوزن با اشاره به تلگراف مورخ یازدهم سپتامبر مستر نورمن (موضوع سند شماره ۱۸۷) به وزیر مختار اطلاع می‌دهد که ارتدن دستور رسمی برای فرستادن کل قوای بریتانیا خربین التهرین (عراق) صادر شده است که از احضار قسمتی از واحدهای وابسته به نورپر فوراً عجلاناً خودداری کنند و کلیه نفرات نیروی مزبور را نیز بی‌اجازه کابینه بریتانیا از خاک ایران خارج نسازد.

۱۹۰ - از مستر نورمن به لرد کرزن ۱۶ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن علل تصویب انتخابات مجلس را به طور مفصل بیان می‌کند و به لرد کرزن اطلاع می‌دهد که دولت ایران از فکر گذاشتن قرارداد به رقابتی صرف نظر کرده است.

۱۹۱ - از لرد کرزن به مستر نورمن ۲۰ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کرزن اشاره به مضمون اسناد شماره ۱۶۹ و ۱۹۰ مراتب تأسف خود را از کندهی جریان مربوط به تصویب قرارداد ایران و اعلام می‌دارد که سیاست پشتیبانی از کابینه مشیرالدوله که مستر نورمن آن را برای تسریع در امر قرارداد لازم می‌شمارد، ظاهراً شکست خود را در عمل نشان داده است.

۱۹۲ - از مستر نورمن به لرد کرزن ۲۱ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند وزیر مختار به لرد کرزن اطلاع می‌دهد که مشیرالدوله خیال استعفا دارد مگر اینکه :

۱ - حکومت انگلستان موافقت خود را با فرمول مشیرآرمیتاژ - اسمیت برای تامین وام مورد نظر (از محل غیر از محل وام دومیلیون لیره ای مذکور در قرارداد) رسماً اعلام دارد. یا اینکه

۲ - وام مزبور از محل بندهای شرکت نفت به دولت ایران تامین گردد. مستر نورمن در پایان گزارش خود اعلام می‌دارد که حکومت مشیرالدوله برای پرداخت حقوق سران به پول نیازمند است و هیچ معلوم نیست که در صورت عدم پرداخت این حقوق بتواند قزاقان را در جبهه نگاهداری

۱۹۳ - از مستر نورمن به لرد کرزن ۲۴ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن به لرد کرزن اطلاع می‌دهد که حکومت ایران امر انتخابات کشور را تسریع کرده است. سپس مسائلی را که کابینه مشیرالدوله پس از افتتاح مجلس با آنها روبرو خواهد شد تشریح و ارتعاب خود را در پاره رقابتی دوم (که مورد ایراد لرد کرزن قرار گرفته بود) دفاع می‌کند.

۱۹۴ - از مسترنورمن به لرد کوزن ۲۵ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند مسترنورمن با اشاره به سه فقره از تلگرافهای قبلی لرد کوزن (موضوع اسناد ۱۶۹ ، ۱۷۸ ، ۱۹۱) اظهار تاسف می کند از اینکه سه سنی که وی از بند و ورود به ایران ، در نتیجه فشار اوضاع ، تعقیب کرده باعث عدم رضایت حکومت انگلستان شده است. وزیر مختار در گزارش خود علل و عواملی را که منجر به اتخاذ چنین سیاستی شده است منضات تشریح و از اقداماتی که ناگزیر به انجام آن بوده دفاع می کند.

۱۹۵ - از لرد کوزن به مسترنورمن ۲۹ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کوزن با اشاره به تلگرافات قبلی خود و تلگرافات مکرر مسترنورمن (در آستان استعفای کابینه و فوق الدوله) دستورات آنروزی حکومت انگلستان را به وزیر مختار و همسای خود مسترنورمن را برای روی کار آوردن کابینه مشیرالدوله، همه را یادآوری می کند و وزیر مختار را به ترویج مسعول شکست سیاست بریتانیا در ایران و شمارد.

۱۹۶ - از لرد کوزن به مسترنورمن ۳۰ / سپتامبر / ۱۹۲۰

در این سند وزیر خارجه انگلیس با اشاره به تلگراف مورخ ۲۱ سپتامبر مسترنورمن (موضوع سند شماره ۱۹۲) به وزیر مختار اطلاع می دهد که شرکت نفت ایران و انگلیس با پیشنهاد مشیرالدوله (دایر به پرداخت وجه مورد نیاز ایران از محل بدعربهای شرکت) موافق نیست اما آماده است که حق الهی دولت ایران را (از یابت عواید سال جاری) دو ماه زودتر از موعد مقرر پرداخت کند. سپس از وزیر مختار می پرسد ، آیا دولت ایران (در قیاب مستر آرمیتاژ اسمیت) قادر است اقداماتی در این باره انجام دهد یا نه ؟

۱۹۷ - از لرد کوزن به مسترنورمن ۴ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کوزن به مسترنورمن دستور می دهد شاه و مشیرالدوله را جداً متوجه این موضوع سازد که برای حفظ مصالح مشترک ایران و انگلیس ، و نجات دادن ایران از وضع پلاتیکولف کنونی ، مجلس شورای ملی باید در ظرف همین ماه (اکتبر ۱۹۲۰) افتتاح گردد و تکلیف قرارداد را روشن

سازد. ضمناً از وزیر مختار می‌خواهد این نکته را سریع و پوست‌کننده به حکومت ایران حالی کند که قرارداد (از نظر حکومت بریتانیا) مندی است مدبر و امضا شده و تصویب شدنش در مجلس شورای ملی ایران صرفاً جنبه تشریحاتی دارد.

۱۹۸- از مستر نورمن به لرد کوزن ۶ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن پاسخ دولت ایران را به تلگراف مورخ ۳۰ اوت لرد کوزن (موضوع سند شماره ۱۸۴) به اطلاع مافوقش می‌رساند و می‌نویسد که دولت ایران حاضر نیست قانونی بودن امتیاز نفت خوشناریا را (که در فراب مجلس اعطاشده) تصدیق کند. اما خود وی (مستر نورمن) به شهر الدوله اطلاع داده که استدلال دولت ایران را در این باره نمی‌تواند بپذیرد.

۱۹۹- از وزارت جنگ انگلستان به ژنرال هالدین (فرمانده کل قوای بریتانیا در عراق) ۶ / اکتبر / ۱۹۲۰

این سند متن کامل دستور العمل سری وزارت جنگ بریتانیا است خطاب به فرمانده کل قوای آن کشور در عراق که رئیس مطالبش از این قرار است:

۱- قوای نظامی مستقر در شمال ایران به هیچ وجه نباید (بی‌کس اجازه قبلی از مقامات رسمی وزارت جنگ) تقلیل داده شود.

۲- در اوضاع و احوال کنونی خاورمیانه تنویت این قوا غیر ممکن است.

۳- بررسی مسائل مربوط به لشکر قزاق ایران

۴- استعلام نظر ژنرال هالدین درباره تمام این موضوعات و درخواست گزارشی از فرمانده جدید نودبر فورث (ژنرال آیرتساید) درباره اوضاع شمال ایران

۲۰۰- از مستر نورمن به لرد کوزن ۷ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن مضمون تلگرافی را که مشاور الممالک افساری

(سفر فوق‌العاده ایران مأمور مذاکره با اولیای رژیم جدید روسیه) از پادکوبه مضایقه کرده است به اطلاع لرد کرزن می‌رساند. مشاور المعامله در این تلگرافی امتیازاتی را که از مقامات بالشویک پادکوبه برای دولت ایران و اتباع ایرانی مقیم قفقاز گرفته است به حکومت مشیرالدوله گزارش داده.

۲۰۱- از مستر نورمن به لرد کرزن ۱۰ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن با اشاره به تلگراف مورخ ۳۰ سپتامبر لرد کرزن (موضوع سند شماره ۱۹۶) به وی اطلاع می‌دهد که دولت ایران راه حل پیشنهاد شده در آن تلگرافی را (که عبارت بود از پیش پرداخت دوماه حق‌السهم ایران از درآمد نفت) پذیرفته است. وزیر مختار در پایان گزارش خود وضع آتی ایران را از لحاظ کمبودهای مالی مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲۰۲- از لرد کرزن به مستر نورمن ۱۲ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کرزن با اشاره به مضمون تلگرافی اخیر مستر نورمن (موضوع سند قبلی) به وی اطلاع می‌دهد که حکومت انگلستان حاضر نیست پرداخت مساعدانه ماهیانه به دولت ایران را که برای آخرین بار به مدت چهار ماه (از ماه ژوئن تا ماه اکتبر) تمدید شده بود، پس از انقضای ماه اکتبر ادامه دهد.

۲۰۳- از لرد کرزن به مستر نورمن ۲۰ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند لرد کرزن به وزیر مختار بریتانیا در تهران اطلاع می‌دهد که حکومت انگلستان حاضر نیست از جوه خزانه‌داری بریتانیا کمک مالی در اختیار ایران بگذارد مگر اینکه مجلس شورای ملی قبلاً افتتاح شود و قرارداد را تصویب کند. در همین حال، رویه حکومت انگلستان نسبت به پیشنهادهایی که قرار است مستر آرمیتاژ - اسمیث پس از ورود به لندن ارائه دهد (راجع به تهیه پول از منابع دیگر برای تامین مخارج دولتی ایران) موضوعی است که بستگی به اوضاع و احوال روز دارد و از این فاصله زمانی قابل پیش بینی نیست.

۲۰۴ - از مستر نورمن به لرد کوزن ۲۵ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن به لرد کوزن گزارش می‌دهد که عمل اخیر فرماندهی لشکر قزاق که شهر رشت را بی‌هیچ‌گونه دلیل موجه نظامی برای ورود تخلیه کرده است فرصت مطلوبی در اختیار حکومت ایران قرار می‌دهد که ژنرال استراسلسکی (فرمانده کل لشکر قزاق) و سایر افسران روسی این لشکر را از کار برکنار و افسران انگلیسی را جانشین آنها سازد. بنا به گزارش نورمن، خود وی و ژنرال آیرنساید (فرمانده جدید نورپرفورت) به مشیرالدوله فشار آورده‌اند که این برنامه را هرچه زودتر عملی سازد.

مشیرالدوله (طبق گزارش نورمن) با اصل موضوع (انفضال افسران روسی) مخالف نیست ولی دادن جای آنها را به افسران انگلیسی صلاح نمی‌داند.

مستر نورمن در ضمن گزارش خود اظهار عقیده کرده است که در اوضاع و احوال کنونی کشور، پیدا کردن نخست‌وزیری که بتواند برنامه مورد نظر انگلیسیها را اجرا کند و قرارداد را به تصویب مجلس برساند کاملاً امکان پذیر است. لذا از لرد کوزن اجازه می‌خواهد که در صورت لزوم کابینه مشیرالدوله را ساقط کند و شخص دیگری را که صلاح می‌داند به جای وی پیشنهاد کند.

۲۰۵ - از مستر نورمن به لرد کوزن ۲۵ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن به لرد کوزن گزارش می‌دهد که رئیس‌الوزراء (میرزا حسن خان مشیرالدوله) پس از ملاقاتی که با سلطان احمد شاه داشته، خود را نسبت به این قضیه (اتصال استراسلسکی و دیگر افسران روسی) بیعیل نشان می‌دهد و در مقابل پیشنهاد می‌کند که در صورت استعفاي استراسلسکی جایش به يك افسر روسی - یا افسری از اتباع دول بیطرف اروپائی - داده شود. نورمن در پایان گزارش خود به صراحت اعلام می‌دارد که اگر سفارت انگلیسی در اجرای نقشه مورد نظر خود (گذاشتن افسران انگلیسی به جای افسران روسی) یا فشاری کند مشیرالدوله تقریباً به طور قطع استعفا خواهد داد.

۲۰۶ - از مستر نورمن به لرد کوزن ۲۶ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن شرح ملاقات و مذاکره خود را با عبیر جدید

سفارت آمریکا در تهران (مستر انگرت) به لرد کرزن گزارش می‌دهد و می‌نویسد که وی (دبیر اول) بنا به اظهار خود خیال دارد از حکومت ایران اجازه بخواهد که یک زمین‌شناس آمریکائی به ایالات شمالی ایران سفر کند و درباره اکتشاف نفت در آن نواحی مطالعاتی انجام دهد.

مستر نورمن پس از گزارش این موضوع به لرد کرزن، از رئیس خود درخواست می‌کند که در این باره دستورالعمل رسمی برایش فرستاده شود و اظهار عقیده می‌کند که مشارکت آمریکائیان در امر استخراج نفت شمال، ممکن است مزایائی برای انگلستان و ایران هر دو داشته باشد.

۲۰۷- از مستر نورمن به لرد کرزن ۲۶ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند، مستر نورمن با اشاره به تلگراف مورخ ۲۵ / اکتبر خود (موضوع سند شماره ۲۰۵) جریان ملاقات و مصاحبه‌اش را با سلطان احمد شاه به لرد کرزن گزارش می‌دهد. شاه (به حکایت گزارش نورمن) سرانجام حاضر شده است. پیشنهاد انگلیسیها را دایر به انقباض استراسلسکی و دیگر افسران روسی از سمتهای کدر لشکر قزاق داشته‌اند، بپذیرد. با توجه به احتمال استعفای مشیرالدوله (سر این موضوع) وزیر مختار در پایان گزارش خود امکان روی کار آوردن کابینه جدیدی را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲۰۸- از مستر نورمن به لرد کرزن ۲۷ / اکتبر / ۱۹۲۰

در این سند مستر نورمن با اشاره به تلگراف مورخ بیست و هشتم اکتبر خود (موضوع سند قبلی) گزارش ملاقات اخیرش را با شاه، نیز جریان استعفای مشیرالدوله را، به استحضار لرد کرزن می‌رساند.

بنا به گزارش وزیر مختار، اعلیٰ حضرت قرار است از سیه‌دار اعظم (فتح‌الله خان اکبر) برای تصدی پست نخست‌وزیری دعوت کند.

مستر نورمن در ضمن این گزارش عقیده خود را دایر بر اینکه بهتر است ژنرال استراسلسکی (فرمانده کل لشکر قزاق) هر چه زودتر خاک ایران را ترک کند ابراز می‌دارد و می‌نویسد که در جریان مذاکرات، شاه دو فقره درخواست خصوصی از وی کرده است:

۱- ادامه پرداخت مقرری سابقش

۲- دادن اجازه به وی که تا مدتی کشورش را به قصد استراحت مجدد در اروپا ترک کند.

مستر نورمن در پایان این گزارش روابط خصوصی شاه و استراسلسکی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

